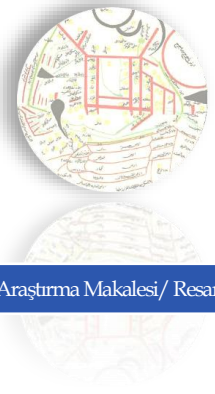

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
29. Sayı/Issue Aralık/December 2022
Samsun-Türkiye/ Turkey www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut512>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Salâlar ile İstiklâl'e

To İstiklâl With Salas

Öz

Hz. Peygamber'e dua anlamı taşıyan salâ ya da salavât, dinî bir vecibe olmakla beraber, Müslümanların diğer toplumlar nezdinde en önemli sembolü olarak bilinen ezân gibi önemli bir form olarak karşımıza çıkmaktadır. Salâ, bir ibadetin ön haberi olmasının yanında Müslümanların, korku anında cesaret toplamak, hüznün anında ferahlık bulmak ve sevinç anında zaferi kutlamak gibi maksatlarla da okunmaktadır. Tarih boyu özel gün ve geceler ile bayram günlerini idrâk ederken okunan salâlar, savaş zamanlarında ordunun ve savaşa katılan halkın cesaretini artırmak için de okunmuştur. Bu güç ve cesaret, kendilerine güven sağlamış, düşmana karşı da mücadele bilinci aşlamıştır. Bu bilinç ise insan psikolojisinde kuvvetli bir duygu değişimine zemin hazırlamıştır. Bu değişim Hz. Peygamber'e bağlılık duygusu ile birleşerek hem fert hem de toplumsal olarak insanda moral ve motivasyon duygusunu perçinlemiştir. Bu çalışmada geçmişten günümüze salâların gelişimi, oynadığı beşerî ve toplumsal roller ele alınmıştır. Tarihinin yanında işlevleri anlatılırken üç temel kaynaktan/vakıdan yararlanılmıştır. Bunlar; Türk kültürü, Milli Mücadele ve 15 Temmuz 2016 FETÖ Darbe Girişimidir. Veriler tarama yoluyla ulaşılabilen dokümanlardan elde edilmiştir. Araştırma neticesinde salâların Hz. Peygamber'e, vatana ve idarecilere bağlılık duygusunu arttırdığı, hem fertlerin hem de toplumun moral ve motivasyonu geliştirdiği görülmüştür. Bu duygular, Millî Mücadele yıllarında ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nde somut bir şekilde gözlemlenebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinî Mûsikî Formu, Salâ, Salavat, Ses, Cesaret, Güven.

Abstract

Although sala or salawat, which means prayer to the Prophet Muhammad (sav), is a religious obligation, it appears as an important form like the azan, which is known as the most important symbol of muslims in other societies. In addition to being the foretelling of a worship, Sala is also recite for the purpose of gaining courage in times of fear, finding relief in times of sadness, and celebrating victory in times of joy. Throughout history, Salas have been recite while comprehending special days and nights and feast days. These Salas were also recite to increase the courage of the army and the people participating in the war in times of war. This strenght and courage gave them confidence and instilled a sense of struggle against the enemy. This consciousness has prepared the ground for a strong emotional change in human psychology. This change, combined with the feeling of devotion to the Prophet Muhammad (sav), strengthened the sense of morale and motivation in people both individualy and socially. In this study, the development of the salas from the past to the present, the human and social roles they play are discussed. Three main sources/facts were used while describing its functions as well as its history. These are Turkish culture, The Turkish War of Independence, and the 15 July 2016 FETO Coup Attempt. The data were obtained from documents accessible by searching. As a result of the research, it was seen that the salas increased the sense of loyalty to the Prophet (Hz. Muhammad), the homeland and the administrators. Also, it improved the morale and motivation of both individuals and society. These feelings could be observed concretely during The Turkish War of Independence and the 15 July 2016 Coup Attempt.

Keywords: Religious Music Form, Sala, Salawat, Voice, Courage, Confidence.

Fatih Koca*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Doç. Dr.
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Ankara/Türkiye
E-mail: neyzenfatihkoca@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-1555-0251

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 23.11.2022
Kabul Tarihi: 28.11.2022
E-yayın Tarihi: 30.12.2022

Not Note

"Salâ ile İstiklâl'e" isimli çalışmanın sözlü özeti ve görselleri, Türk Dünyası Mimarlar ve Mühendisler Birliği'nin düzenlediği "Mimar Sinan Uluslararası Proj Olimpiyatları Türk Dünyası Tasarım ve Fikir Ödülleri" kapsamında "Birincilik" ve "Özel Ödül" e layık görülmüştür. Bu çalışma, sunulan sözlü tebliğin içeriği ve kaynakları zenginleştirilerek yayına hazırlanmıştır. 2016 Haydar Aliyev Yılı, Türk Dünyası Kurultayı, 17-20 Ekim 2016, Bakü. Ödül bir yıl sonra Kayseri'de takdim edilmiştir.

Atf/ Citation:

Koca, F. (2022). Salâlar İle İstiklâl'e. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (29), s. 208-216.

Giriş

Salâ'nın Tarihiçesi

Lügatte istiğfâr, Allah'tan rahmet (İbn. Manzûr, 2000, s. 23), duâ, ta'zîm (büyütme, hürmet ve ikram [Sarı, 1982, s. 877]), îlâm, ihbâr, bildirme, namazın vaktini cemaate önceden haber verme (Kadri, 1942, s. 320), ibadet etmek, başışlanma dilemek ve yalvarmak (Yaşaroğlu, 2006, s. 350), ateşe tutmak, kızartmak (El- Mukrî, 1987, s. 132), (Hicâzî, 1980, s. 369), (Komisyon, 2008, s. 397) anlamlarına gelen "Salât" kelimesi, aslen "Namaz" ibadetinin Arapça karşılığıdır. Salât teriminin Hristiyanlıktan alınma, Arapça olmayan bir kelime olduğu da belirtilmiştir (Hatipoğlu, 1985, s. 86-87), (Ateş, 1995, s. 226). Yahudilerin ibadet yerleri anlamına da gelen salât (Sarı, s. 877), (Banaz, 2006, s. 34) kavramının "duâ ve istiğfâr" anlamlarının yanında "cehennem, devam etmek, uylukları hareket ettirmek" anlamlarında kullanıldığına da işaret edilmiştir (İbn. Mazûr, s. 465), (Sarı, s. 877), (Soysaldı, 1996, s.1-20). "Kutsamak, desteklemek ve seyirci kalmamak (Esed, 2009, s. 1028), ilgi",¹ gibi anlamlara da gelen salât, genel manada duâ anlamında kullanılmıştır.

Ahzâp sûresinin 56. âyetinde geçen Hz. Peygamber'e salât etme emri, ona olan bağlılığı ve saygıyı ifade etmektedir (Yaşaroğlu, 2006, s. 350). Bakara sûresinin 157. Âyetinde² geçen salavât kelimesi başışlanma anlamında kullanılmıştır. Ahzâb sûresinin 56. âyetinde geçen Allah'ın Hz. Peygamber'e salât etmesi, Allah'ın ona ihsan etmesi ve onun şânını yüceltmesi anlamına gelmekte; meleklerin salât etmesi ise Hz. Peygamber'in şânının yüceltilmesi ve mü'minlere başışlanma dilemesi olarak yorumlanmaktadır. Mü'minlerin salâtı ise ona duâ anlamına gelmektedir (Dâvûdî, 1992, s. 491), (Yazır, s. 105), (M. Vehbi, s. 4463), (Mevdûdî, s. 451), (Sabûnî, s. 105-106). Bu âyetin maksadı, Allah'ın kullarına peygamberinin kendi katındaki mevkiini haber vererek meleklerin yanında onu övdüğünü, meleklerin de onun için mağfiret ve duâ ettiklerini bildirmekle insanların da o peygambere övgü ve senâ ederek kendi aralarında birleşmelerini emretmesidir (İbn. Kesîr, s. 6578-6579). Dolayısıyla Allah, Hz. Peygamber'e bu âyetle şeref ve ta'zimde bulunmuştur (Emiroğlu, 1965, s. 246-248).

Hz. Peygamber'in salât ü selâm getirmeyi ashâbına nasıl öğrettiği konusunda salât ü selâm ifadelerini³ birbirine çok yakın lafızlarla aktaran birçok rivâyet vardır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

Abdurrahman İbn-i Ebî Leylâ demiştir ki: Bana bir kere Ka'b b. Ucre geldi ve dedi ki: "Ey İbn-i Ebî Leylâ! Nebî salla'llahualeyhi ve sellem'den işittiğim bir salât ü selâm sana hediye edeyim mi? dedi. Ben de: "Evet, onu bana hediye et" dedim. Ka'b: "Biz bir kere Resûlullah'a "Yâ Resûlallah Ehl-i Beytine has olarak sana nasıl salât edelim?" diye sorduk. "Çünkü Allah bize yalnız (namazda) sana nasıl selâm edeceğimizi öğretti" dedik. Resûlullah bize: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve

¹ Kelime, mecâzî anlamda ise "meydan okumak" ve "müsabakaya devam etmek" anlamlarına gelmektedir. **Bkz.** Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmâniye*, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet 1306/1889, II, 1208.

² "İşte Rablerinden başışlamalar ve rahmet hep onlardır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır" Bakara 2/157.

³ Bkz; Muhammed b. İsâ Ebû İsâ et-Tirmizî, *Sünen*, (Thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrût (ty.), "Vitr" 22, II, 352; Ebû Dâvûd, "Salât" 185; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salâ" 25.

alâ âli İbrahim. İnneke hamîdü'n mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîm. İnneke hamîdü'n mecid." (Yâ Rab! Muhammed'e (dünyada şeriatını, ahrette şefaatin) kutlu kıl; ailesine ve bütün ümmetine de rahmet eyle! Nasıl İbrahim'e kutlu kıldın, rahmet ettinse! Yâ Rab! Muhammed üzerinde (ona verdiği) şeref ve saadeti daim kıl! Kadınlarının ve bütün ümmetinin üzerinde de sabit kıl! Nasıl İbrahim'in üzerinde sabit ve mübarek kıldınsa! Yâ Rab, Sen Hamûdsin, Sen Mecûdsin) deyiniz, buyurdu.⁴

Hz. Peygamber döneminde ibadete çağrı olan ezân dışında müminleri bazı hususlar üzerinde uyarmak ve haber vermek için Hz. Peygamber'e salât ü selâm içeren bazı ifadeler ferdî olarak kullanılmıştır. Müezzinlerin Hz. Peygamber'i ve ondan sonra gelen halifelerini cemaatin namaza hazır olduğunu beyan etmek üzere salât ü selâm ile uyarmaları bunun ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Hatta Hz. Peygamber'in vefâtı esnasında sahâbenin onun huzuruna girerken salât ü selâm getirerek girmeleri de bu uygulamanın o dönemde de var olduğunu gösteren deliller arasında zikredilebilir. Daha sonraki süreçte özellikle Ahmed b. Tolun'un Mısır'ı fethinden (254/868) sonra başlatılan uygulama ile minâreden okunmaya başlayan salât ü selâm, kültürel açıdan farklı bir yer edinmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır (Koca, 2020, s. 102-115). Özellikle mevlîd kutlamaları ve çeşitli vesileler ile hem minâreden okunan salâ, hem de topluca belirli besteler üzerine okunan salavât formu Selçuklular ve Osmanlılar ile Anadolu'da zengin bir cami ve tekke mûsikîsinin oluşmasına vesile olmuştur.

Minâreden okunan salât ü selâmın Hz. Peygamber döneminde açık bir şekilde uygulanmadığını ifade etmekle birlikte, ezân ile ilgili bazı rivayetlere baktığımızda müezzinlerin ezândan sonra halifelere ya da idarecilere (namazı kıldırma görevli olanlar) cemaatin namaza hazır olduğunu haber vermek için bazı uygulamalar yaptıklarına şahit olmaktayız. Bu uygulamanın Hz. Bilâl tarafından Hz. Peygamber'e yapıldığını görmekteyiz. Daha sonra bazı halifeler ve yöneticiler zamanında da söz konusu uygulama diğer müezzinler tarafından yapılmaya devam etmiştir ki buna tesvîb denilmektedir. Ezân sonrası ile kâmet öncesinde bir haber verme, uyarma ve ihtar anlamında karşımıza çıkan tesvîb meselesinde salât ü selâm izlerini arayabiliriz. Bu uygulamaların diğer dört halife döneminde de olduğu kaynaklarda geçmektedir. Hz. Peygamber döneminde özellikle bayram kutlamalarında Müslümanların bayram alanlarına giderken topluca Tekbir, Tehlîl ve Salavât okuyarak gittikleri ifade edilmektedir. Minâreden ilk salânın okunma tarihi Emevîler döneminde Mısır'da Amr b. As Camiinde olduğu zikredilmektedir. Abbasiler, Fâtımîler, Büveyhîler'de de bu uygulama yapılmıştır (Koca, s. 98-111).

Türk Kültüründe Salâ

Müslümanların, korku anında cesaret toplama, hüznün anında ferahlık bulmak ve sevinç anında zaferi kutlamak gibi maksatlarla tekbîr, tehlîl, salâ ve salât ü selâmları topluca ya da ferden Hz. Peygamber'den bu yana okudukları bilinmektedir. Hz. Peygamber'in tekbîr ve tehlîli her durum ve zamanda sadece ferdî olarak değil yanındakilerle beraber sesli bir şekilde okuduğuna şahit olmaktayız (Koca, 2014, s. 149).

⁴ Bkz; Buhârî, "Enbiyâ" 12; Buhârî, "Daavât" 33; Müslim, "Salât" 66; Ebû Dâvud, "Salât" 183; Nesâî, "Sehv" 51; Tirmizî "Vitr" 20; Abdî'l-Lâtîfî'z-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, (Terc. Kâmil Miras), DİB Yay., Ankara 1986, IX, 128, XI, 162.

Hız. Peygamber askerleri ile beraber seferlere giderken tepelere tırmandıkça onun tekbirler getirdiği, inişlerde ise tesbîhte bulunduğu, müşriklerin bu seslerle morallerini bozduğu ve onlara korku saldığı hadislerde ifade edilmiştir (Ebû Dâvud, Cihâd 78). Bu durum onların her daim Allah'a sığındıklarını ifade etmektedir. İnsanların korku ve sevinci bir arada yaşadığı önemli olaylar şüphesiz savaşlardır. Topluca okunan bu tekbir, tehlil ve salâlar, kendilerini cesaretlendirirken, karşı tarafa da korku salmıştır (Koca, s. 152). Aristo'nun *Kitâbu's-Siyâsesi'*inde seslerin insan ruhu üzerindeki etkisi sebebiyle savaşlara bu tarz okumalarla gitmenin düşmanı korkutmaya yönelik olduğu belirtilmektedir. Ancak İslam devletleri sadece savaşlarda değil; sevinç anlarında da bu tarz yaklaşımlarda bulunmuşlardır (Özcan, 2003, s. 547-548).

İbn-i Battuta, Delhi Tuğluklular hanedanının ikinci hükümdarı II. Muhammed Şah'ın (1325-1351) sarayındaki bayramları anlatırken, özellikle sultan başta olmak üzere, İslâm ülkelerinden gelen misafirler ve müezzinler ile fillere binerek, müezzinlerin tekbir sesleri ile ihtişamlı gösterilerin yapıldığını zikrettiği belirtilmiştir (Bozkurt, 1992, s. 261-263). Bu kutlamalardaki ihtişamın tekbir ve tehlil sesleriyle coşkulu hale getirilmesinin nedeni, iktidârın heybetini, topluma ve gelen misafirlere göstermektir. Böylece verilen mesajın insanlara güven vermek amaçlı olduğu anlaşılmaktadır. Selçuklular döneminde davul ve zurna eşliğinde hacıların hac ilâhileri ve salavâtlar getirilerek uğurlanması, topluca okunan tekbir, tehlil ve salavâtların sevinçli günlerde kullanılan tekbir ve tehlillere örnek olarak gösterilebilir (Uslu, 2010, s. 96-97). Türklerde toy (düğün), savaş, av ve bazı eğlencelerin İslâmî bir hazırlıkla başladığından söz edilmektedir. Bu hazırlıklara abdest alınıp iki rekât namaz kılındıktan sonra, önce topluca tekbir, sonra Hız. Peygamber'e salavât getirilerek başlanmaktadır. Daha sonra nekkâre ve boru çalınarak, savaş varsa savaşın kazanılmasıyla birlikte kiliseler camiye çevrilip, ezân ve salâ okutulmaktadır (Miyasoğlu, 2011, s. 194). Ayrıca bir cenk yapılacağı esnada sesli bir şekilde tekbir, tehlil ve salavât getirilerek cenge girilmektedir. Bunların yanında cengâver bir savaşçının savaşta düşman üzerine "Allah Allah" diyerek, tekbir ve salavât getirerek saldırmasından da söz edilmektedir. Mesela Malazgirt savaşını anlatan târihi romanlarda savaşın Cuma günü tekbirler getirilerek ve salâlar verilerek başladığına dikkat çekilir (Demir, 2004, s. 113, 158), (Akgün, 2008, s. 1).

İslam toplumları, geçmişte birçok kez olduğu gibi günümüzde de birtakım siyâsî ve sosyal sebeplerden dolayı sıkıntılı süreçler yaşamaktadırlar. Bu sıkıntılar, Müslümanların hürriyet ve bağımsızlıklarına, dinî inançlarına, namus ve insan olma hürriyetlerine karşı gerçekleştirilen fiili veya psikolojik baskı ve uygulamalardır. Dolayısıyla bu sıkıntıyla karşı karşıya kalan toplum genellikle Müslümanların haftada bir kez bir araya geldikleri Cuma namazı sonrasında, maruz kaldıkları zor durumlara karşı durmak ve bu duygularını ifade etmek için tekbir ve tehliller getirmektedirler. Sloganik bir havada kullanılan bu tekbir ve tehliller, Müslümanların yaşamış oldukları olayları ve zulmü kabul etmediklerini ve etmeyeceklerini ifade etmekte bir araç olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda okunan bu tekbir, tehlil ve salâlar özgürlük için bir çağrı, bir haykırış, başkaldırı anlamları içermekle birlikte Müslümanların birbirlerine destek ve moral vermesi olarak da yorumlanabilir (Koca, 2014, s. 155).

Yusuf Has Hacib'in (1017-1077) *Kutadgu Bilig'*inin başlarında yer alan ve salât ü selâmın makamla okunduğu bilinen beyitlerin, Allah'a ve Peygamberi'ne övgülerle başlaması, Ahmed Yesevî'nin (1093-1166) *Dîvân-ı Hikme-ti'*nden hikmetlerin zikir meclislerinde yine Allah'a ve Peygamberine övgü ve na'ların belirli bestelerle okunması

bu türün ilk örnekleridir (Uslu, s. 96-97). Dolayısıyla salâ ve salât ü selâmlar, bu na't ve kasîdeler ile birlikte besteli bir şekilde bu dönemde topluca okunmuştur.

Anadolu'nun Müslüman Türkler tarafından fethini menkıbevî bir dille anlatan, XIV. ve daha önceki yüzyıllarda Türklerin gelenek, görenek ve hayat tarzını dile getiren *Dânişmend-Nâme* (642/1244)'nin Onüçüncü Meclisi'nde, Amasya Kalesi'nin (Harşena) fethinden (14 Nisan 1075 Berat Gecesi) bahsedilirken, Fetih müyesser olunca Melik Danişmend Ahmed Gazi'nin kalede mescidler yaptırıp buralara imam, müezzin ve hatipler tayin ettiği ve Fetih sonrası Melik Danişmend Ahmed Gazi yeni Müslüman olan GülnüşBânu ile Harşena Kalesi'nin eteklerinde nikâh kıydığı ve burada yedi gün yedi gece düğün yaptırdığı, bu toy/düğünde yemek sonrası dua ile birlikte salâlar ve salavâtlar okunduğu zikredilmektedir. Bu dönem öncesinde destâni bir tarzla yazılmış Dede Korkut Hikâyeleri'nde de toy (düğün), savaş, av ve bazı eğlencelerin İslâmî bir hazırlıkla başladığından söz edilmektedir. Bu hazırlıklara abdest alınıp iki rekât namaz kılındıktan sonra Hz. Peygamber'e salavât getirilerek başlanır. Daha sonra nekkâre ve boru çalınır. Savaş varsa savaşın kazanılmasıyla birlikte düşman kiliselerinden bazıları camiye çevrilip, ezân ve salâ okutulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu hikâyelerde bir cenk yapılacağı esnada sesli bir şekilde salavât getirildiğinden, cengâverin savaşta düşman üzerine salavât getirerek saldırmasından söz edilmektedir. Bu kitapta anlatılan hikâyeler de Hz. Peygamber'e salavât getirilerek bitirilir. Sonuç olarak Dânişmendliler'de, hatta onlardan önceki Türkler'de hem ferdî hem de topluca salâ ve salât ü selâm okuma uygulamaları mevcuttur (Koca, 2020, s. 107-108).

Selahaddin-i Eyyûbî zamanında sabah ve Cuma namazları hariç ezânlardan hemen sonra salât ü selâm okuma usûlüne geçilmiş, ancak akşam namazının vaktinin kısa olması münasebetiyle akşam ezânından sonra salât ü selâm okunmamıştır. Bununla birlikte Cuma günleri Cuma namazına insanların hazırlanmaları için minâreden gündüz çeşitli zikirlerin okunmasını da emretmişlerdir. 567/1171'de Selahaddin-i Eyyûbî Kahire'deki Şii Fâtımî saltanatına son vermiştir. Fâtımîler döneminde Kâhire'deki müezzinler kendi halîfelerine minâreden selâm okumaktaydılar. Selahaddin-i Eyyûbî'den sonra müezzinlerin okuduğu bu ibâreler kaldırılmış, yerine Bağdat'taki Abbâsi halîfesine saygının bir gereği olarak minâreden Hz. Peygamber'e salât ü selâm okunmaya başlamıştır. 700/1301 yılında Melik Nâsıruddin Muhammed b. el-Mensûr Seyfuddin Kalâvun (ö. 741/1341), muhtesib Necmuddin Tabendî'nin sevk ve tasvibiyle Cuma ezânından evvel Cuma namazını halka duyurmak maksadıyla minârelerden salât ü selâm okunması usûlünü getirdi. 791/1389 yılında Muhammed b. Kalâvun devrinde Cuma günlerinin dışında beş vakit ezânların hemen akabinde dahi salât ü selâm okunmasına karar kılınmıştır. Bundan sonra bazıları ölen kimseler için de salât ü selâm okumaya başlamış, salât ü selâmın sonuna "*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm, ve innâ lillâhi ve innâ ilayhirâciûn*" ifadelerini eklemişlerdir. Neticede 700/1300-1301 yılında Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun'un iradesi ile Cuma ezânından önce, 791/1389 yılında ise, el-Melikü's-Sâlih b. Eşref Zeynüddin II.Haccî döneminde akşam ezânı dışında bütün ezânların ardından salâ verme usûlü konulmuştur (Koca, s. 109-110).

Osmanlı döneminde Sultan Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa, ordusu ile ilk kez 759/1357 yılında Rumeli'ye geçmiş, babası adına İpsala'da para bastırmış, Evliya Çelebi'ye göre burada ilk Cuma namazı kılan Süleyman Paşa yine burada ilk kez Cuma

salâsını da okutmuştur. Sultan Mehmed Han (1432-1481), babası Sultan Murad Han'ın (1404-1451) vefâtı üzerine Manisa'dan İstanbul'a gelip Sultan Bayezid Han'ın (1360-1403) köşküne yaşadığında topların atılmasına ve minârelerden Cuma salâsının verildiğine şahit olmuştur. Padişah, hânedân mensupları ve devlet büyüklerinin ölümlerinin İstanbul kadısına ya da müezzinbaşılara "Buyruldu" çıkartılarak Ayasofya, Sultan Ahmed, Süleymaniye ve Fatih gibi selâtin camilerde okunan salâlarla ilan edildiği ya da dellâl ve münâdiler vasıtasıyla halka duyurulduğu ifade edilmiştir (Koca, s. 111-112). Günümüzde bu uygulama devam etmektedir. Minâreden okunan salât ü selâmların en eskilerinin besteleri, XVI. yy. sonları ve XVII. yy. başlarında yaşayan Dinî Mûsikî'nin en önemli bestekârlarından Hatip Zâkirî Hasan Efendi'ye aittir ve bu eserler bugün elimizdedir.

Millî Mücâdele Yıllarında Salâ'nın Rolü

Osmanlı'nın son zamanlarında Anadolu'nun düşman işgalleri ile Türk Milleti'nin esaret altında kalacağını uman işgalciler bu Milletin feraset ve cesaretini göz ardı etmişlerdi. Onların bu feraset ve cesaretlerini imanlarından ve Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarından aldıklarını hesaba katmamışlardı. O zor günlerde Milletimizin sığındığı tek merci imanları idi ve bunu her daim gösteriyorlardı. Milletimizin bu tarz durumlarda moral ve motivasyonlarının yegâne sembolü ezânlar ve salâlar idi. İster meskûn, ister cephe, isterse namazgâhlarında ezân ve salâlar ile cesaretlerini perçinleştiriyorlar ve işgalcilere karşı her daim şehâdet üzere olduklarını ifade ediyorlardı. Bu uygulamalar, şifâhi bilgilerin yanında yazılı metinlerde, tarih kitaplarımızda yerini almışlardır.

Anadolu'nun işgali sırasında inananların manevî cesaretini artırmak adına minarelerden salâlar verilmiştir. İşgal altında da işgal sonrası sevinçli zamanlarda da minarelerden salâlar verilmiştir. 5 Ekim 1919 Cuma namazı Ankara'da bugünkü Türk Ocağı denilen yerde Namazgâhta birlik ve beraberlik şuuru altında topluca salâlar ile vatanın bölünmezliğine dualar edilmiştir (Erdoğan ve Günel, 2008, s. 97). Burası "dua tepesi" olarak da bilinmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'ya gelişinde ahâli Hacı Bayram Camii'nde toplanmış, seymenlerle ve din adamları ile beraber salâlar ve salavâtlar ile beklenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'ya girişinde Dikmen'de kurbanlar kesilmiş, bazı derviş ve hâfızlar salâlar vermiş, bazıları da ezânlar okumuştur (a.g.e, s. 113-114). Mustafa Kemal Atatürk Büyük Millet Meclisi'nin Açılış'ında Hacı Bayram-ı Velî Camii'nde namazdan sonra Sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerif alınarak topluca Meclise gidileceğini ve minarelerden salâlar verileceğini emretmiştir. 23 Nisan 1920 Cuma aynen bu uygulamalar yapılmış, minarelerden salâlar okunurken topluca Buhâr-i Şerif, Tekbir, Tehlil ve Salavâtlar okunarak Meclise gidilmiş, halka moral ve cesaret vererek Büyük Millet Meclisi'ne girilmiştir. Dualarla Meclis açılmıştır (a.g.e, s. 156). Bu tavır ve duruş Milletimizin hem sevinçte hem de zor günlerde her daim Allah'a ve Resûlü'ne bağlılığını ifade etmesi bakımından önem arz etmektedir.

15 Temmuz 2016 FETÖ Darbe Girişiminde Salâ'nın Rolü

Yukarda bahse konu olan uygulamalar, 15 Temmuz 2016 gecesi meydana gelen FETÖ Darbe Girişiminde de tesirini göstermiştir. Türkiye'de oluşturulan bu infialde Cumhurbaşkanı ve bazı Devlet görevlilerinin yanında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolü büyüktür. Bu kalkışma, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın CNN Türk televizyonundan canlı olarak yaptığı konuşma ile halkı alanlara davet etmesinin ardından, Türk Ordusu başta olmak üzere, Polis Teşkilatı ve halk tarafından önlenmiştir.

Bu darbe girişimi ve işgalini önleyen pek çok unsurun yanında Milletimizin moral ve mânevî motivasyonu ile cesaretini pekiştiren, Anadolu'nun her yerinde o gece sabaha kadar durmadan okunan Salâlar ve Ezânlar'ın tesiri ise göz ardı edilmemelidir.

Darbe girişiminin başladığı anlardan itibaren başta Ülke Tv olmak üzere diğer bazı Tv'lerden Ezan ve Salâ Çağrısı yapılarak⁵ Milletimizin manevî duygularının perçinlenmesine katkıda bulunulmuştur. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez canlı olarak ÜLKE Tv'ye bağlanarak buradan tüm Din Görevlilerini "Milletimizin hukukuna ve iradesine sahip çıkmak üzere Salâ okumaya" davet etmiştir. Bu süreçte okunan salâlar bazı yerlerde okutulmamaya, kesilmeye çalışılsa da duyarlı Din Görevlilerinin ve halkın gösterdiği çaba da yadsınamaz.⁶

Sonuç

Hz. Peygamber'e dua anlamı taşıyan salâ ya da salavât, dinî emir olmasının yanında Müslümanların diğer toplumlar nezdinde en önemli sembolü olarak bilinen ezânın yanında ayrı bir form olarak karşımıza çıkmaktadır. Salâ, bir ibadetin ön haberi olmasının yanında Müslümanların, korku anında cesaret toplama, hüznün anında ferahlık bulmak ve sevinç anında zaferi kutlamak gibi maksatlarla da okunmaktadır. Tarih boyu özel gün ve geceler ile bayram günlerini idrâk ederken okunan salâlar, ordu ve halkı sesin de gücü ile düşmana karşı mücadele bilinci aşılıyarak insan psikolojisinde duygu değişimine zemin hazırlamıştır. Bu değişim Hz. Peygamber'e bağlılık duygusu ile birleşerek hem ferden hem de toplumsal olarak insanda moral ve motivasyon duygusunu perçinlemiştir. Millî Mücadele yıllarından sonra bunun son örneği 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nde gerçekleşmiştir.

Kaynakça

- Abdî'l-Lâtîfî'z-Zebîdî, 1986, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, (Terc. Kâmil Miras), DİB Yay., Ankara.
- Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî el-Mukri', 1987, *el-Mısbâhu'l-Münîr*, Mektebetu Lübnan, Beyrût
- Akgün, M. 2008, *Alparslan ve Malazgirt Destanı*, Akgün Yay., Ankara.
- Ateş, A. O. 1995, "Asr-ı Saâdet'te Dinler ve Gelenekler", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*, (Edit. Vecdi Akyüz), Beyan Yay., II, 226. İstanbul.

⁵ Ülke Tv sunucusu Turgay Güler'in çağrısı.

<http://www.haber7.com/televizyon/haber/2053903-kalkisma-gecesi-en-onemli-cagriyi-ulke-tv-yapti>

⁶ Kadıköy Selamiçeşme Camii İmamı Hafız Bilal Arpağuş, İstanbul Boğaz Köprüsünde çıkan çatışmada yaralılara yardım ettikten sonra salâ vermek için Camii'ye geldiğinde bir grup insanın kendisini salâ vermemek için tarkakladığını, ancak kapıyı örterek bu görevi yaptığını ifade etmiştir. Amasya Suluova'da yaşayan 78 yaşındaki Dursun Erdal; "Gecenin bir vakti ezân ve salâ seslerine uyandım, camiye gidip İmam'a "ne oluyor?" dediğimde darbe girişimine karşı halkı uyarıyorum Dursun amca dedi. Ben de "Elhamdülillah eskiden darbe olduğunda marşlar dinlerdik, şimdi ezân ve salâ dinleyerek darbeye karşı geliyoruz dedim!" diyerek bu durumu dile getirmiştir. Fatih Koca, *Din Görevlisi Bilal Arpağuş ve Dursun Erdal ile Yapılan Mülâkât*, 16 Temmuz 2016. Bu gecede yaşanan birçok hâdise daha sonraki günlerde gazetelerde çıkan haberlerde oldukça fazladır.

- Banaz, Ş. 2006, *Hz. Peygamber'e Salavât Getirmek*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, CÜSBE, Sivas.
- Bozkurt, N. 1992, "Bayram-Bayram Kutlamaları", *DİA*, İstanbul.
- Demir, N. 2004, *Dânişmen-Name*, Akçağ Yay., Ankara.
- Demir, S. T. 2016, *15 Temmuz Darbe Girişiminde Medya*, SETA Yay., Ağustos, İstanbul.
- Ebu'l-Alâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsîri*, IV.
- Emiroğlu, H. T. 1965, *Esbâb-ı Nüzûl*, Yenikitap Basımevi, Konya.
- Erdoğan, A.- Günel, G.2008, *İstiklâl Savaşında Ankara*, Ankara tarihi ve Kültürü Dizisi 3, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, Abdülkerim, Günel, Gökçe. 2008, *İstiklâl Savaşı'nda Ankara*, Ankara Tarih ve Kültür Dizisi 3, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., Ankara.
- Eriş, C. 2011 *Seçilmiş Salavâtlar*, Gülhane Yay., İstanbul.
- Er-Râgıb el- İsfehâni, 1412/1992, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*, (Thk. Safvân Adnan Dâvûdî), I. Tab. Dârü'l-Kalem, Dimesk.
- Esed, M. 2009, *Kur'ân Mesajı*, İşaret Yay., İstanbul.
- Hatipoğlu, M. S. 1985, "Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine", *Uluslararası I. İslam Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir.
- Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, IV, 398; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, V.
- İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, XII.
- İbn Manzûr, 1996, XIV, 465; Sarı, s. 877; Mehmet Soysaldı, "Kur'ân'ın Semantiği Açısından Salât Kavramı", *FÜİFD*, Elazığ.
- Kadri, H. K, 1942, *Türk Lügati*, İstanbul.
- Koca, F. 2013, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nde Salâlar ve Salavâtlar (Anadolu Örneği)*, CÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Sivas.
- Koca, F. 2014, "Dini Musiki Formu Olarak Salât ü Selâm Kültürü", *CÜİFD*, 2014, Cilt: XVIII, Sayı:1, Sivas.
- Koca, F. 2014, "Tarihten Günümüze Tekbîr ve Tehlîl Nidâlarının Sloganik Değeri Üzerine Bir İnceleme", *Dinî Araştırmalar*, Temmuz-Aralık, Cilt: 17, Sayı: 45, s. 149.
- Koca, F. 2020, *İslâm Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, DİB Yayınları, Ankara.
- Koca, F. Bilal Arpağuş, Dursun Erdal ile yapılan görüşmeler, 16 Temmuz 2016.
- Komasyon, 1990, *el Mu'camü'l-Vasît*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Komasyon. 2008, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, DİB Yay., IV, 397, Ankara.
- Konyalı Vehbi, M. *Büyük Kur'an Tefsîri Hülâsatü'l-Beyân*, XI.
- Medkûr, İ, 1980, Mustafa Hicâzî, *el-Mu'cemu'l-Vecîz*, Şeriketu'l-İlânâtu's-Şerkiyye, Mısır.
- Miş, Nebi, Güleler, Serdar, Coşkun, İpek, Duran, Hazal, Ayvaz, M. Erkut. 2016, *15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması*, SETA Yay., S. 68, İstanbul.
- Miyasoğlu, M. 2011 *Günümüz Türkçesiyle Dede Korkut Kitabı*, Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları, Konak Yay., İstanbul.
- Muhammed b. Mukram İbn Manzûr, 2000, *Lisânu'l-Arab*, Dâru's-Sadr, "صلاة" mad. Beyrût (t.y.), XIV, 464; İbnü'l-Cevzî, *Ahbâru'n-Nisâ (Kadınlar Kitabı)*, (Terc. Yusuf Ziyaoğlu), Şûle Yay, İstanbul.
- Özcan, N, 2003, "Mehter", *DİA*, XXVIII, 547-548, Ankara.
- Sarı, M. 1982, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yay., İstanbul.
- Serinsu, A. N. 2001, "Ahzâb Süresi 56. Ayeti Çerçevesinde Hz. Peygamber'e Salât ü Selâm Getirmenin Anlamı", *Dinî Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos, S. 10, IV, 121-139.

- Uslu, R. 2010, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya.
- Yaşaroğlu, M. K. 2006, "Namaz", *DİA*, XXXII, 350, İstanbul.
- Yazır, Elmalılı M. H. *Hak Dinî Kur'ân Dili*, VI.

İnternet Bağlantıları

- Selvi, A.** Hürriyet, http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/abdulkadir-selvi_615/gormez-diyamet-cumhurbaskanligina-baglanmali_40177160, 01.08.2016.
- http://file.setav.org/Files/Pdf/20160810172937_161.-analiz_kapak.pdf
- http://file.setav.org/Files/Pdf/20160804165732_15-temmuz-darbe-girisimi-toplumsal-algi-arastirmasi-pdf.pdf
- http://www.yeniasya.com.tr/gundem/darbeci-askerler-15-temmuz-gecesi-camiye-de-saldirmislar_405384
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/ezan-ve-sela-sesleri-darbeci-hainleri-cildirtti-198192.html>
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/sala-ve-eyanlar-manevi-gucumuz-198738.html>
- <http://www.haber7.com/televizyon/haber/2053903-kalkisma-gecesi-en-onemli-cagriyi-ulke-tv-yapti>
- <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/18/izmirde-sela-okuyan-muezzin-saldiriya-ugradi>
- <https://www.kanal5.com.tr/muezzin-darbeci-askere-boyle-seslendi/>
- <http://www.aksam.com.tr/guncel/seh-zade-camii-muezzini-15-temmuz-gecesi-askere-boyle-seslendi/haber-538899>
- <http://haber.sol.org.tr/toplum/minarelerde-gece-yarisi-selasi-ey-allahin-kullari-hukumetin-yaninda-olun-162112>
- <http://t24.com.tr/haber/camilerde-eyan-okunup-vataniniza-sahip-cikin-cagriyi-yapiliyor,350176>
- <http://resmigaste.com/manset/diyamet-isleri-muezzinleri-uyardi-arada-eyanlari-da-okumayi-unutmayin,26331>
- <http://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/yunus.karakaya/2016/07/17/vatana-ihanetin-bedeli-er-ya-da-gec-odenir>
- <http://www.dinihaberler.com/guncel/haydi-imamlar-eyan-ve-sala-okumaya-h96030.html>
- <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/cumhurbaskani-erdogan-15-temmuz-bu-ulkenin-yikilmayacagini-gostermistir/623365>